TOESPRAAK OP HET PARTIJCONGRES OVER DE SOCIAAL-DEMOCRATISCHE BEGINSELEN

Willem Witteveen

Partijgenoten!

Vandaag gaat dit congres hopelijk een nieuw Beginselprogramma aannemen. We nemen dan afscheid van het oude Beginselprogramma van 1977 en ontdoen ons van nogal wat ideologische ballast. Maar een nieuwe tekst is nog maar het halve werk. Toen de Beginselcommissie bijna vier jaar geleden aan het werk ging werd het ons al snel duidelijk dat er twee dingen moesten gebeuren: er moest een nieuwe tekst komen, zeker, maar het was van veel groter belang dat er een discussiekli-maat zou ontstaan in en rond de partij over de uitgangspunten, de dilemma's, de uitdagingen, de nieuwe kansen voor sociaal-democratische politiek. Alleen debat over onze idealen houdt onze politieke beweging op koers nu we geen vast verankerde ideologische stellingen meer betrekken en in dialoog met anderen onze opvattingen verrijken en kracht bijzetten.

De geschiedenis van 1977 was wat dat betreft leerzaam. Er staan mooie passages in het oude Beginselprogramma, onder meer over milieubewustzijn en vrouwenemancipatie. Maar de maatschappelijke analyse deugde niet en het concrete actieprogramma was al snel achterhaald. Er was toen ook veel debat en er lag een veelvoud van het aantal amendementen dat we nu hebben, maar dat debat ging met de aanneming van het program als een nachtkaars uit en het programma kwam terecht in de bibliotheek. Wij beseften daarom dat we niet al te snel een tekst zouden moeten vaststellen, dat we openingen voor vervolgdiscussies moesten bieden en dat we niet de fout moesten maken allerlei concrete strijdpunten te verwoorden; het moest gaan om open maar radicale formules, om gezichtspunten waar in verdere debatten en in politiek handelen iets zinvols mee gedaan kon worden.

Vandaar een essayistische verkenning, De rode draden van de sociaal-democratie, in 1998. De vele en gevarieerde debatten die daarop gevolgd zijn waren niet alleen erg leuk en levendig, maar ze

maakten ons ook duidelijk welke ideeën wel en welke ideeën geen draagvlak hadden in de partij. Zo hebben we de denkbeelden van Walzer over compenserende gelijkheid weer verlaten maar hebben we de ideeën over interculturaliteit juist kunnen aanscherpen. Ik wil vanaf deze plaats de vele honderden partijge-noten danken die op een of ander moment en op een of andere manier de moeilijke discussie zijn aangegaan over de sociaal-democra-tische beginselen. Toen we eenmaal aan het werk gingen voor een concept-beginselpro-gramma, voor Tussen droom en daad, hebben we dankbaar gebruik gemaakt van formuleringen die we in die debatten gehoord hebben. In het programma is bijvoorbeeld letterlijk een zin terecht gekomen uit een ingezonden brief van een partijlid.

Discussie is overigens ook nog maar half werk. Een echt scherp vervolgdebat vereist de vaststel-ling van een tekst waarop dat debat zich kan richten. Die tekst is, wat mij betreft, het door het PB geamendeerde concept-beginselprogramma. Er is natuurlijk veel kritiek geweest. Uiteraard, zou ik zeggen, want kritiek hoort bij deze beweging; de wens om te debatteren en de bereidheid om zelfs het eigen gedachtengoed ter discussie te stellen is een van de dingen die de PvdA zo scherp onderscheidt van bijvoorbeeld de VVD waar men er kennelijk op hoopt door elk debat te ontwijken sluipenderwijs de grootste partij te worden.

Maar ik stel ook vast dat de kritiek betrekking heeft op enkele onderdelen van het voorstel, niet op het hele verhaal. Er is bijvoorbeeld geen woord van kritiek gekomen op wat de gehele commissie (inclusief de dissidenten Kalma en Hajer) als de centrale boodschap beschouwt van Tussen droom en daad: dat het erom gaat sociale rechtvaardigheid en solidariteit op wereldschaal na te streven omdat de grote problemen van onze tijd mondiale problemen zijn (oorlog, misdaad, scheefgroei, milieubederf, technologische risico's). Het is daarom dringend noodzakelijk dat er een hervorming plaatsvindt van Europa (het moet sterk, sociaal en democratisch worden) zodat er vanuit dit hervormde Europa invloed kan worden uitgeoefend op ontwikkelingen die zich aan de macht van nationale staten onttrekken.

We leven in een onoverzichtelijke en snel veranderende wereld. Het is onmogelijk gebleken om tot een samenhangende en alle verschijnselen verklarende theorie te komen die een maatschappelij-ke analyse verschaft waarover alle redelijk denkende mensen het eens moeten zijn. Dit is geen tijd van `grand theories'; we moeten afscheid nemen van grandiose ideologische pretenties. De wereld beschre-ven door Castells (informatiemaatschappij) ziet er anders uit dan de wereld beschreven door Beck (risicosamenleving); de diagnose van Wallerstein (einde van het kapitalisti-sche wereldsysteem) is niet identiek met die van Rorty (postmoderne ironie als basis voor solidariteit); de analyses en voorstellen van progressieve denkers als Giddens, Habermas, Walzer, Schuyt en Bourdieu wijzen niet alle in dezelfde richting. Dat maakt het tot een enigszins ridicule aangelegen-heid om op een congres met meerderheid van stemmen een `maatschappelijke analyse' vast te stellen, tenzij men wil vervallen in een aan de jaren zeventig herinnerende neomarxistische retoriek.

Maar het interessante is intussen wel dat de centrale boodschap van het beginselprogram-ma - solidariteit en rechtvaardigheid op wereldschaal, de kracht zoeken van een hervormd en versterkt Europa - steun vindt in al deze theorieën, analyses en voorstellen.

Als we dit als kern zien, vallen meteen een aantal andere keuzen in het beginselprogram-ma op hun plaats. Het ideaal van interculturaliteit bijvoorbeeld, waarbij vele en verschillende culturen vreedzaam en tolerant samenleven, gedreven door een wederkerige solidariteit, en zo gezamenlijk vorm geven aan een nieuwe cultuur. De consequente keuze voor duurzame ontwikke-ling en voor respect voor de natuur. Er kan een agenda voor verdergaande democratisering worden opgesteld. Emancipatie is een streven dat verre van voltooid is en dat nieuwe vormen zoekt (empowerment) en gestalte krijgt in een activerende sociale rechtsstaat. Bij het mondiale uitgangspunt past een realistische inschatting van de beperkte handelingsmogelijkheden van de overheid maar ook een keuze voor een sterke overheidsbemoeienis om het algemeen belang te waarborgen. Het vereist een politieke opstelling waarbij verantwoordelijkheid, openheid voor de mening van anderen en leervermogen belangrijker zijn dan het uitdragen van het eigen gelijk.

Er zit dus een rode draad in het beginselprogramma, maar er zijn ook andere thema's, andere rode draden. Er is veel kritiek gekomen, onder andere over de passages over de rol van de overheid. Ik denk dat die passages verwarrend waren. Ze riepen het misverstand op alsof een realistische inschatting van de grenzen aan de macht van de overheid ook betekent dat we geen rol zouden zien voor de overheid en maar vrij baan zouden willen geven aan de markt. Ook wij pleitten echter voor een sterke overheid die het publieke belang moet waarborgen. Op dit punt hebben de teksten van Kalma en Hajer en de aanpassingen door het partijbestuur de tekst beter gemaakt. Ik hoop dat u deze en andere aanpassingen voldoende vindt om tot vaststelling van het beginselpro-gramma over te gaan. Pas als er een nieuwe tekst is, die de oude tekst uit 1977 vervangt, kan er een zinvolle vervolgdiscussie plaatsvinden die met de nodige scherpte gevoerd gaat worden. Dan kunnen ook nieuwe uitdagingen en dilemma's in beeld komen en aan het beginselgedeelte worden toegevoegd. Het gaat daarbij vooral om kwesties, zoals het debat over genetische modificatie, waarover de standpunten nog niet zijn uitgekristalliseerd.

Hopelijk komt er dan over een paar jaar een nog beter beginselprogramma; vooruitgang gaat nu eenmaal met kleine stapjes. Ik denk dat het een goed idee is om een geheel nieuwe commissie de opdracht te geven de discussie verder voort te zetten, te verdiepen en te verbreden. Misschien zou dat een beetje anders kunnen worden aangepakt dan in het verleden; we hebben niet alleen nieuwe gedachten nodig maar ook nieuwe vormen. Een vaste internetsite bijvoorbeeld waarop iedereen mee kan praten over door de nieuwe commissie aangedragen kwesties. Het zou ook een aardig idee zijn om de tekst die vandaag hopelijk wordt aangenomen en die ingewikkeld is en door de amenderin-gen nog ingewikkelder wordt te laten `vertalen' tot een korte aansprekende tekst. Of nog beter: tot een aantal aansprekende teksten. We zouden bijvoorbeeld tien mensen die goede publicisten zijn kunnen vragen om van de tekst hun eigen persoonlijke verhaal te maken, met alle eigen accenten en uitbreidingen die zij daaraan willen geven. Die tien verhalen worden ongetwij-feld heel verschil-lend, omdat je zoveel verschillende dingen kunt vinden in een compacte beginseltekst. Maak daar een boek van of een televisieprogramma. Dat is dan meteen een goede bijdrage aan de verdere meningsvorming in heel brede kring.

De tekst die er nu ligt moet verder worden uitgewerkt, maar is naar mijn idee allerminst vrijblijvend. Het is nodig om de centrale boodschap van het beginselprogramma in daden om te zetten. Omdat de mondiale problemen zo urgent zijn, en er in Europa erg veel werk aan de winkel is, moet daar meteen mee worden begonnen. Het gemoderniseerde beginselprogramma is een tekst die, zoals vele critici in alle toonaarden hebben laten weten, geen duidelijk ideologisch onder-scheid aangeeft tussen de verschillende progressieve politieke bewegingen. In die `zwakte' schuilt juist haar kracht. Het nieuwe beginselprogramma kan verschillende progressieve stromingen en organisaties verenigen. Is de Derde Weg als grenzenoverschrijdend netwerk daarvan niet al een voorbode? Ik kom tot de conclusie dat het tijd is voor een progressieve krachtenbundeling. Een progressieve volkspartij? Het oude denkbeeld is op een vreemde manier weer actueel. Niet zozeer gericht op de nationale politiek, niet als een nieuwe organisatie die daar de opheffing zou vereisen van bestaande partijen (PvdA, D66, Groen Links, en wellicht het CDA), maar een op Europa gerichte nieuwe politieke groepering waar al deze en andere organisaties aan deelnemen. Als opmaat voor een Progressieve Internatio-nale.

Rotterdam, 17 maart 2001